

Jerzy Starnawski (Łódź)

Olafa Celsiusa „Bibliothecae Uppsaliensis Historia” (1745) jako polonicum

Staraniem upsalskiego środowiska naukowego dokonano fotooffsetowej reedycji osiemnastowiecznego dzieła łacińskiego przedstawiającego historię prastarej biblioteki miejscowej. Reedycję opatrzone stosownym wstępem i przekładem szwedzkim¹. Losy księgozbiorów naszych, które w latach szwedzkiego „potopu” zawędrowały do Uppsali, są powszechnie znane. Mamy już obecnie bibliograficzną monografię dawnych poloników tam przechowywanych². Toteż dzieło Olafa O. Celsiusa, wice-bibliotekarza upsalskiego, wydane w roku 1745, musiało uwzględnić i uwzględniło epizod „polski” biblioteki i z tego względu zasługiwało na potraktowanie w III serii Estreicherera jako polonicum w tym rozumieniu, które nie było obce już Szymonowi Starowolskiemu³, a które „uklasycznił” w naszej bibliografii właśnie Estreicher. Jednakże, co jest oczywiście najzupełniej usprawiedliwione, Estreicher nie znał dzieła Celsiusa.

Do dzieła tego warto zajrzeć i zainteresować się tym, jak autor szwedzki przedstawił historię łupów bibliotecznych zdobytych w Polsce w różnych latach.

s. 20:

(Gustavus) Borussiam Poloniamque petit,
ac victis Varmiensibus libros etiam ipso-
rum a Stanislao Hosio magnis impensis
collectos illi addidit.

(Gustaw) udał się do Prus i do Polski
i, zwyciężywszy Warmiaków, dodał do
niej [tj. do biblioteki] księgi zebrane
z wielkim nakładem kosztów przez Sta-
nisława Hozjusza.

¹ O. Celsius, *Uppsala Universitetsbiblioteks Historia*, Uppsala 1971 ss. 346. Tam fototypiczny przedruk dzieła *Bibliothecae Uppsaliensis Historia auctore Olafu O. Celsio vice-bibliothecarioj* Urs. Regiae Academiae Upps(alienensis) impensis. Uppsaliae 1745.

² Por. przede wszystkim Józef Trypućko, *Polonia vetera Uppsaliensia. Catalogue des imprimés polonais ou concernant la Pologne des XVe, XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles conservés à la Bibliothèque de l'Université Royale d'Uppsala*, Uppsala 1958. Już na początku wieku inkunabuły upsalskie polskiej proveniencji zarejestrował Isak Collijn, *Katalog der Inkunabeln der Königlich-Universitäts-Bibliothek zu Uppsala*, Uppsala-Leipzig 1907. Z prac najnowszych wymienić trzeba C. Pilichowskiego, *Nieznane polonica w bibliotekach szwedzkich*, Gdańsk 1962.

³ Por. J. Starnawski, *Szymona Starowolskiego Hekatontas i początki bibliografii polskiej*, Roczniki Humanistyczne, t. XII, 1964 z. 1, s. 133—150.

s. 36:

(Carolus Gustavus) cum lites quas ipsi moverat Rex Poloniae, Johannes Casimirus, Johannis III Regis Sueciae a Sigismundo nepos, non nisi armis dirimi possent, in Polonia ubique victor, insignes bibliothecas quae passim occurrebant, Uppsaliam ablegavit. Utinam vero idem factum singulis Poloniae Lithuaniaeque bibliothesis mansisset quae inimicis ignibus praebuerunt escam. De Lesna urbe narrat Stephanus Melisch in visionibus suis⁴, cum illam nostri obsiderent, atque cives Czirnam, Silesiae oppidulum⁵, se contulissent, patriae incendia inde spectaturi, ambusta etiam librorum folia, cum favillis eo ablata fuisse, quae venti transvexerant ingenti copia. Accepimus nos duas Posnanienses, unam Jesuitarum, Patrum Bernardinorum alteram. Quas subsecutae sunt Wilnensis, quae licet Regium Montem⁶ quasi ad locum tutiorem transportaretur, vitrices tamen manus effugere non potuit. Et Cracoviensis, ad quam bibliothecarius tum nuper fuerat Georgius Borastus, Suecus vir doctissimus⁷. Erexerat hanc Sigismundus II et referente Heidensteinio Moscovitis spoliis multum ampliaverat⁸. Nobis tamen nihil inde remansit, postquam Olivensis foederis nono articulo⁹ cavisset Rex Po-

(Karol Gustaw), mogąc tylko zbrojnie przeciąć spór wiedziony z Królem Polskim Janem Kazimierzem, wnukiem Jána III, króla Szwecji, synem Zygmunta, odniósłszy w całej Polsce zwycięstwa, odsłał do Uppsali wielkie księgozbiory istniejące wszędzie w Polsce. Oby los ten spotkał poszczególne biblioteki Polski i Litwy, które stały się pastwą wraźego ognia. Stefan Melisch opowiada w swych *Wizjach nocnych* o mieście Leszno, iż wówczas, gdy nasi oblegali je, a obywatele schronili się do śląskiego miasteczka Czerna i stamtąd patrzeć mieli na pożary trawiące ich ojczyznę, nadpalone karty ksiąg wraz z tlejącym popiołem unosiły się w powietrzu, a wiatr rozwiewał ich wielkie ilości. Przejeliśmy dwie biblioteki poznańskie: jezuicką i bernardyńską, po nich nastąpiły: wileńska, którą przeniesiono do Królewca jako do bezpieczniejszego miejsca, ale która nie zdołała uniknąć rąk zwycięzców, i krakowska, w której bibliotekarzem był Szwed, Jerzy Borastus, mąż wielce uczony. Bibliotekę tę założył Zygmunt II i — jak podaje Heidenstein — powiększył ją znacznie moskiewskimi łupami. Nam jednak nic z niej nie pozostało, gdyż w artykule dziewiątym traktatu pokojowego zawartego w Oliwie zastrzegł sobie

⁴ Idzie o dzieło *Visiones nocturnae Stephani Melisch Pragensis, civis Lesnensis in Polonia, quas super eam civitatem et Regnum Poloniae, Regemque Sueciae et Franciae et aliis anno 1655, 1656, 1657, 1658 habuit...* Ukazało się ono w 1659 r. Estreicher (XXII, 276) notuje tylko egzemplarz Biblioteki królewskiej w Sztokholmie.

⁵ Prawdopodobnie Czerna w pobliżu Krzeszowic ze słynnym klasztorem karmelitów, a więc nie Śląsk.

⁶ Tu przypisek autora oznaczony cyfrą 25: Adr[ianus] Ignat[ius] Naramowski, *Facies Rer[um] Sarm[aticarum]* lib. I, s. 280. Naramowski pisze tam o Biblii Lutra: „quae videbantur in Bibliotheca Collegii et Academiae Vilmensis Societatis Jesu, holoferico et argento compacta, usque ad bellum Joannis Casimiri Regis cum Suecis et Moschis habitum, quo tempore a Regiomontanis, dum illuc ob bellum translata esset Bibliotheca cum alia supellectili, erepta est, ut istius Collegii acta tradunt memoriae”.

⁷ Jerzy Borastus (1580— po 1656), historyk szwedzki, konwertyta, bawił w Polsce za Zygmunta III.

⁸ Reinhold Heidenstein (1553—1620), pochodzący z Królewca, sekretarz Stefana Batorego, nobilitowany przez niego (1585), a następnie Zygmunta III (do r. 1612), historyk, autor m.in. dzieł: *De bello Moscovitico commentariorum libri VI* (1584) i *Rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XII* (drukowane pośmiertnie 1672).

⁹ Artykuł 9 traktatu oliwskiego, zawartego 3 maja 1660, głosił, iż wszystkie archiwa, akta publiczne grodzkie, sądowe, duchowne oraz biblioteka królewska,

loniae, ut integra ipsi restitueretur. Qui vero has manubias in Patriam salvas et integras transtulerat Johannes Bysow, militiae Regiae commissarius¹⁰, equestrem dignitatem a Rege summo meruit.

s. 46:

Illustris Sparvenfeldius¹¹ (...) adierat (...) terras Europae et Africae nonnullas, Gothica monumenta conquirendi proposito...¹².

król Polski, że ma być mu w całości zwrócona. Jan Bysow, komisarz milicji królewskiej, otrzymał od króla szlachectwo za sprowadzenie tego łupu wojennego do ojczyzny.

Słynny Sparvenfeld (...) zwiedził prawie wszystkie kraje Europy i niektóre Afryki, postanowiwszy szukać wszędzie pamiątek po Gotach.

które zostały wywiezione do Szwecji zostaną zwrócone. Por. W. Tomkiewicz, *Zniszczenia wojenne w dziedzinie kultury*, [w]: *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655—1660*, t. 2, Warszawa 1957 s. 475. W praktyce zwrot nie był ani natychmiastowy, ani całkowity; por. *ibid.*

¹⁰ Postaci tej nie udało się zidentyfikować.

¹¹ Jan Gabriel Sparfvenfeldt (1655—1725) słynny podróżnik szwedzki.

¹² W dalszym ciągu mowa o znalezisku Sparfvenfeldta *Thesaurus librorum (...)* *Polonicorum (...)*.